

Läget just nu

Allt biologiskt liv på jorden följer evolutionens principer. Evolution är lika med livets långsamma förändring; nya arters uppkomst och utveckling genom anpassning och mutationer, liksom arters försvinnande av olika orsaker.

Evolutionen tycks fungera så att den först driver fram mångfald; allt fler arter skapas. Men vid någon punkt blir någon eller några arter alltför dominanta och utgör därmed ett hot mot den biologiska diversiteten. Evolutionen har drivit fram enfald i stället för mångfald. Dominanta arter, monokulturer, tenderar att bli mer utsatta för partiella eller totala katastrofer. Vi lever i en sådan era just nu. Homo sapiens blir allt mer dominant, andra arter massutrotas. 7,5 miljarder människor kräver utrymme och resurser av alla de slag.

Två andra i evolutionen grundläggande krafter är samarbete kontra konkurrens. Alla arter är underställda dessa bägge i sin strävan att först och främst överleva, ännu hellre utbreda sig och förmera sig så långt möjligt. Alla arter samarbetar och/eller konkurrerar för att anpassa sig så gott som möjligt till rådande miljömässiga levnadsbetingelser; på kortare sikt genom sitt beteende, på längre sikt även genetiskt. Det biologiska urvalet gör att den bäst anpassade överlever (*the survival of the fittest*).

Allt är därmed i längden som det måste, därför att det fungerar. Det som inte fungerar kommer på lång sikt att slås ut.

De evolutionära grundprinciperna samarbete och konkurrens är komplementära: ju mer samarbete desto mindre konkurrens, och vice versa. På lång sikt balanserar de varandra, men på kort sikt (x antal miljoner år) kan stora obalanser råda.

Människan är en biologisk varelse. Vi är en del av naturen. Vår mänskliga kultur är en delmängd av naturen. Vi ingår i evolutionen, liksom alla andra biologiska arter och varelser.

Evolutionen styr, inte mot något medvetet mål, men dess principer råder, ofrånkomligen. Vi människor kan inte styra evolutionen, eftersom vi ingår i den. Allt vi gör ingår i evolutionen. Det är inte frågan om naturen för sig och människan för sig; vi ingår i naturen. Att vi nu långsamt inträder i antropocen, en geologisk era dominerad av människan, innebär inte att vi styr evolutionen, bara att vi är den för närvarande viktigaste faktorn i evolutionen av allt levande på jorden.

Människan har varit och är en så enormt framgångsrik art på jorden, evolutionärt sett – vi förmerar oss framgångsrikt (7,5 miljarder nu, 2,5 vid min födelse 1950) och tränger ut andra arter (har orsakat den sjätte massutrotningen). Detta har vi kunnat göra i kraft av vår väl utvecklade hjärna, som i sin tur möjliggör samarbete i stor skala. Vårt språk är både en förutsättning för och en frukt av detta samarbete. Språk bygger på symboliskt tänkande och överenskommelser bland stora grupper människor, språkbrukare. Vi kommer överens om att vissa fonemkombinationer bildar ord med viss betydelse, liksom hur dessa ord skall hanteras och sättas in i satser och längre texter.

Språket är vårt största och viktigaste samarbetsprojekt. Men vi kommer också överens om mycket annat; mänskliga myter som t.ex. pengar och deras värde, nationer, ideologier och religioner. Att vi förmår komma överens om och tro på företeelser som dessa gör att vi kan samarbeta i stora grupper av människor som inte känner varandra (långt större än de maximalt cirka 150 personer som kan ingå i en grupp där alla känner varandra; som på jägar- och samlartiden). Dessa myter existerar bara i våra huvuden, men utgör grundförutsättningen för vårt samarbete och gemensamma beteende i extremt stora grupper – så länge vi tror på dem.

Ytterligare bevis för människans samarbetsförmåga är de otroligt komplicerade samhällen vi bygger och lever i. (Andra mycket framgångsrika samarbetande arter på vår planet är exempelvis myror och termiter.)

Mänskligt samarbete har sin grund och utgångspunkt i jägar- och samlartidens små grupper. Det var livsnödvändigt att samarbetet fungerade i gruppen. Vi är på grundval av detta sociala varelser.

Nedlagt i våra gener och därmed i vårt beteende finns en samarbetsmoral: vi känner instinktivt att det är fel att slå ihjäl en medlem i gruppen, det är inte bra för samarbetet i gruppen. Det är av samma orsak inte rätt att stjäla andras tillhörigheter. Denna grundläggande moral finns hos alla människor, liksom hos alla samarbetande arter. Den har alltså inte sin grund i t.ex. religioner av olika slag. Religionerna är däremot ett utslag av vår biologiskt betingade moral; det är ingen slump att religionerna ser ut som de gör.

Men, vi människor är förvisso väldigt bra på att konkurrera också, inte bara samarbeta. Alla krig i historien visar detta. Vi har traditionellt samarbetat inom den egna gruppen, men konkurrerat med andra grupper. Storleken på våra grupper har blivit större och större genom historien: familjen, jägar- och samlargruppen, byn, regionen, nationen, världsdelen (EU), hela mänskligheten. Denna utveckling ställer allt högre krav på samarbetsförmågan.

Vi har nu blivit så många att vi ”uppfyller jorden” – och tränger ut miljoner andra arter. Upplysning, vetenskap och kapitalism har varit ”framgångsrika” på kort sikt: allt fler människor har fått det bättre och bättre materiellt, fattigdomen har minskat (även om den trenden tycks ha brutits nu), sjukdomar har bekämpats, färre dör en våldsam död i krig och konflikter. Kapitalismens ledord framför andra: ständigt ökande tillväxt.

Men priset har varit högt, mycket högt. De accelererande utsläppen av koldioxid har lett till klimatkris; hittills en ökning av jordens medeltemperatur med 1,3 grader. Ingenting tyder på att vi ska lyckas med Paris-avtalets ambitioner om maximalt 1,5 graders temperaturökning. I så fall måste vi halvera utsläppen till 2030, uppnå nollutsläpp 2050. Ingenting tyder på att så sker. Hittills har utsläppen bara ökat.

Tekniska möjligheter att motarbeta temperaturhöjningen finns. Problemet är att den politiska viljan inte finns, och att alla inte drar åt samma håll. Högerpopulistiska ledare som Trump, Boris Johnson, Bolsonaro, Salvini i Italien, Orban i Ungern, Kaczyński i Polen representerar en tilltagande trend av nationalism, där man fransäger sig ansvar och samarbete, vägrar ta emot flyktingar, tror att man ska klara sig själv. Konkurrens i stället för samarbete med andra ord.

Den starka individcentrerade trenden i den rika delen av världen är en negativ faktor som försvårar nödvändiga kollektiva lösningar gällande klimatkrisen. Demokratier tycks vara ett inadekvat och otillräckligt styrelseskick i den rådande situationen. Demokratiska ledare är rädda att tappa röster om de tar impopulära beslut. Individerna ska ta sitt ansvar, flyga mindre, sopsortera osv., men de politiska åtgärderna lyser med sin frånvaro.

Det finns i grunden bara en civilisation i världen just nu, och den är kapitalistisk. Så länge tillväxtmantrat gäller till varje pris finns inte något hopp om att lösa klimatkrisen.

Rådande bedrägligt optimistisk konsensus lyder enligt följande: det här ska nog gå bra, om vi bara... vi blir mer och mer medvetna, snart så... Det gäller såväl företag, politiker som journalister. Det är alltför psykologiskt ångestladdat att inse att det i stort sett redan är för sent. Inte förrän stora katastrofer som tydligt kan kopplas till klimatkrisen har inträffat, inte förrän hundratals miljoner människor har dött, inte förrän då kommer några verkningsfulla åtgärder att vidtas. Människan är en kortsiktigt, ofta irrationellt tänkande varelse; omedelbar behovs- och njutningstillfredsställelse gäller; förströelse... allt blir förströelse.

Ett lika allvarligt problem som klimatkrisen är den rådande utarmningen av den biologiska mångfalden. 40 procent av insektsarterna är direkt hotade, 60 procent av ryggradsdjuren (fåglar, kräldjur, däggdjur) har försvunnit sen 1970. Den sjätte massutrotningen i jordens historia pågår. Den beror för det första på kapitalismens och konsumismens rovdriftskrav, på jordbrukets utarmning av jordar och utrotning av insekter, skogar som skövlas och ersätts av monokulturella plantager, virkesåkrar. Den andra avgörande faktorn är befolkningstillväxten. Jordens befolkning har tredubblats bara under min livstid (1950-), från 2,5 miljarder till 7,5 miljarder. Det är en katastrof att vi i den rika världen blivit så många fler och att vi kräver en ständigt ökande materiell

standard. Men 1,4 miljarder kineser och 1,3 miljarder indier är också en oerhörd miljömässig belastning för jorden, trots att förbrukningen och utsläppen per capita är mycket mindre där.

Ju färre människor som föds, ju fler som dör, desto bättre för biosfären. Hotet mot livet på jorden är flerfaldiga: torka, extremväder, vattenbrist, föroreningar, plast i haven, försurade hav med ökande medeltemperatur...

Övergripande kan det största – och som det ser ut nu mycket troliga – hotet mot mänskligheten på jorden vara om vi generellt övergår från att till övervägande delen samarbeta globalt till att konkurrera. I ljuset av tilltagande kriser på alla möjliga områden (klimatkris, biologisk mångfaldskris/massutrotning, vattenbrist, migration, finanskris, tilltagande klyftor och ojämlikhet, etc. etc.) finns det två alternativ: 1) gå samman globalt och hjälpas åt att motarbeta problemen 2) gå samman i den egna gruppen/nationen och bekämpa alla andra grupper/nationer.